

“AY IŞIĞINDA ŞAMATA” ADLI TİYATRO METNİNDE SÖZ EDİM İNCELEMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Say, G. (2019). Göç, Kimlik Ve Kültür: Bor’daki Mübadiller Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 274-286.

Geliş Tarihi: 18.04.2019

Kabul Tarihi: 13.06.2019

E-ISSN: 2149-3871

Gamze SAY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

gamzesay94@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-4591-8045

ÖZ

İnsanlık tarihinde önemli bir yer edinen dil, bildirişim vasıtasıyla bireylerin karşılıklı iletişim kurmasına olanak sağlamaktadır. İnsanlar, dilin belirli unsurlarını kullanarak birbirleri ile dilsel ilişkiler kurmakta duygu ve düşüncelerini paylaşmakta ve yaşadığı problemlere çözümler bulmaktadır. İnsanların birbirleriyle kurdukları iletişimin farklı şekillerde sağlandığı görülmektedir. Konuşmacı, bazen emir, rica gibi kişiyi harekete geçirecek ve muhatabını bir şey yapmaya yönlentecek eylemlerin yanı sıra, dinleyicinin zihninde değişiklik uyandırabilecek ya da duyguların karşındaki kişilere aktarılmasını sağlayan birtakım eylemler de kullanırlar. Bütün bunların dışında doğrudan konuşmacıyı etkileyen ve bizzat kendisinin bir yükümlülük altına girdiğini ifade eden kullanımlar da mevcuttur. Dilin farklı şekillerde kullanımı sözceler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bütün eylemlerin bir hareket bildirdiği düşüncesiyle Austin tarafından ortaya atılan kuram, Searle tarafından geliştirilmiştir. Austin tarafından *düzsözler*, *edimsözler* ve *etkisözler* olmak üzere üç başlık altında sistemleştirilmiş olup edimsözler grubunu *serimleyiciler*, *hüküm belirticiler*, *erk belirticiler*, *davranış belirticiler* ve *sorumluluk yükleyiciler* olmak üzere beş bölüme ayırmıştır.

Bu çalışmada Austin’in sınıflandırması baz alınarak Haldun Taner’in “Ay Işığında Şamata” adlı tiyatro metninde yer alan söz edim gruplarının örnekleri tespit edilmiştir. Söz edimler, karşılıklı konuşma ortamında gerçekleştirildiğinde daha verimli olacağı için bu araştırmaya inceleme verisi olarak karşılıklı konuşmaların sıklıkla yer aldığı bir tiyatro metni tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözcemele, Söz Edim Kuramları, Ay Işığında Şamata, Austin.

A STUDY OF ACTS OF SPEECH IN THE TEXT OF THE THEATRICAL PLAY “COMMOTION IN THE MOONLIGHT”

ABSTRACT

Language has acquired an important place in human history and allows individuals to establish mutual contact through communication. People establish linguistic relations with one another, share their thoughts and emotions, and find solutions to problems they experience all by sharing certain elements of language. It is seen that the communication people establish with each other is provided in different manners. The speaker sometimes prefers verbs that will mobilize the person like commands or requests and verbs that guide the interlocutor to do something as well as verbs that may stimulate change in the mind of the listener or verbs that are used to convey emotions to the people opposite and verbs that state that the speaker himself or herself has entered into an obligation. The use of language in different manners is provided through utterance. With the thought that all verbs stated an action, the concept was conceived by Austin and developed by Searle. Austin systematized them under three headings, *locutionary, illocutionary, and perlocutionary acts*, and separated the illocutionary acts group into five sections, *verdictives, exercitives, commissives, behabitives, and expotives*.

Thus, study determined the examples from the groups illocutionary acts found in the text of Haldun Taner’s theatrical play entitled “Commotion in the Moonlight”, based on Austin’s classification. When acts of speech occur in settings of mutual conversation, a theatrical play text in which frequent instances of mutual speech occur is preferred because it will be more efficient.

Keywords: Enunciation, Concepts of Acts of Speech, Commotion in the Moonlight, Austin.

1. GİRİŞ

1.1. Dil ve Dilin İşlevleri

İnsanlığın tarihi kadar geriye götürülebilecek olan dil, birçok çalışmaya konu olmuş, çeşitli şekillerde tanımlanmış ve farklı açılardan ele alınmıştır. Dil, insanlar arasında iletişimi sağlamak amacıyla kullanılan toplumsal özellik gösteren bir araçtır. İletişim ise konuşucu ve dinleyici arasında bildirim sağlanması, yani duygu ve düşüncelerin kişiler arasında paylaşılması durumunu ifade etmektedir.

İnsanlar, varoluşlarından bu yana doğa ile iç içedir. Özellikle ilkel dönemlerde avcılık ve toplayıcılık yapan topluluklar sürekli doğal ortamlarda bulunmuşlardır. Böylece, yaşadıkları doğayı yorumlamaya ve doğada gördükleri canlılara, nesnelere birtakım anlamlar yüklemeye başlamışlardır. Bununla birlikte insan davranışlarını da gözlemleyerek anlamlandırmışlardır. Birbirleriyle iletişim kurarak bazı etkileşimlerde bulunmuşlardır.

Andre Martinet, dili, o dili konuşan insanlar arasında anlaşmayı sağlamak, aralarındaki paylaşımları, duygularını dile getirmek amacıyla kullandıkları bir araç olarak nitelendirerek bildirişimin dilin en önemli işlevi olduğunu ifade eder. Bu işlevinin dışında dilin, düşüncenin dayanağı olduğu yönünde de bilgiler sunmaktadır (1998: 16-17). Bu ifadelerden de anlaşılacağına göre insanlar bir kimseyle iletişim kurarken içlerinde yaşadıklarını ya da düşündüklerini yani zihinlerinde yer edinmiş olan her şeyi dil aracılığıyla farklı şekillerde karşı tarafa aktardıkları söylenebilir. Bu aktarımları, duygularını dışa vurmak, muhatabını yönlendirmek ya da bizzat kendisine bir sorumluluk yüklemek şeklinde gerçekleştirirler.

Saussure, dil incelemeleri yaparken dili (langue) sözden (parole) kesin çizilerle ayırt etmektedir. Dili toplumun ortak değeri olarak nitelendirirken sözü, bireysel olarak nitelendirmiştir (1998: 51). Yani dil, toplumun bütün fertlerinin ortak değeri olarak nitelendirilirken söz, toplumun bireyleriyle ilgili durumları ifade etmektedir. Söz, bireylerin bir nevi dili kullanım biçimini ifade etmektedir. Toplumun konuştuğu dil, herkes için ortaktır. Ancak toplumun bireylerinin ortak dili işleyişleri farklılık göstermektedir. Bu iki unsuru net bir çizgiyle ayıran Saussure, bu ince farkın yanında dil ve sözün birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu, birbirinden bağımsız ifade edilemeyeceğini söylemektedir (1998: 50). Buradan yola çıkarak dilin işlevlerini toplumlar ve toplumdaki bireylerin belirlediği söylenebilir. Genelde, bir devlete tabi olan topluluklar devletin geçerli kıldığı dili konuşurlar. Özelde ise kabul görmüş dilin işleyişi farklılaşır. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti Devleti mensuplarının kullandığı dil, Türkçedir fakat Türkiye'nin bölgelerinde hatta bölgenin kendi bölümlerinde dahi bu dili kullanma şekilleri değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlerin yanı sıra iki unsurun kullanım sırasında birbirine bağlı olması durumu söz konusudur. Var olan bir dili işletmek ve anlayabilmek için o dilin ifade edilebileceği sözlere ihtiyaç duyulur. Aynı zamanda özeli ifade eden sözlerin ortaya çıkabilmesi için de dilin yapı özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

İnsanlar arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesini, insanların kendilerini iyi bir şekilde ifade edebilmelerini sağlayan birtakım unsurdan bahseden Jakobson, "Style in Language" adlı kitabında bu unsurları, *alıcı* (addressee), *gönderici* (addressee), *bağlam* (context), *ileti* (message), *kod* (code), *kanal* (contact) şeklinde altı başlıkta sınıflandırdıktan sonra (1960: 353-354), dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlamanın dışında *göndergesel işlev*, *anlatım işlevi*, *toplumsallık işlevi*, *çağrı işlevi*, *yazınsallık işlevi*, *üst-dil işlevi* olmak üzere altı işlevinden bahsetmektedir (1960: 357). İletişim unsurları ve işlevleri, insanlar arasında iletişim ortamının sağlanması açısından önem arz eden konulardır. İletişim için öncelikle en az iki kişinin var olması gerekir. İletişimin gerçekleşme sürecinin tamamlanması için iki kişi arasında evvela iletilmesi gereken bir mesaj olmalıdır. İki kişi arasında

gerçekleşen bildirişim kişinin bulunduğu statüye ve ortam değişkenlerine göre farklı işlevler üstlenmektedir. Her işlev kendi içinde farklı iletiler taşımaktadır.

1.1.1. Söz Edimi Kuramı

Söz Edim Kuramı, 1930 yıllarında Austin tarafından geliştirilmiştir. 1955'te Harvard'da verdiği derslerde bu kuramı bütün ayrıntılarıyla izah etmiştir. Onun ölümünden sonra bu notlar kitaplaştırılmıştır. Ortaya atılan kuram, dil kullanımında farklı biçim ve işlevlerin ortaya konmasını da sağlamıştır (Çelebi, 2014: 74).

Doęan Aksan, söz edimini *belli durumlarda tümce örnekçiklerinin dile getirilmesi* şeklinde ifade ederek söz ediminin *kural, yargı ve anlam* gibi kavramlar doğrultusunda incelenmesi gerektiğini öne sürmüştür çünkü söz edimin gerçekleşmesi için söz veya tümce tıpkı bir oyunda olduğu gibi bir kurala bağlıdır ve her sözce bir yargı taşımalıdır. Bu yargılar söyleyenin durumuna göre emir, rica şeklinde farklılık arz edebilir. Bunun dışında söylenen her söz ya da tümce seslerden ibaret değildir. Söyleyen, kullandığı her sözce ve tümce ile kendi söylemek istediğini dinleyene yansıtmaktadır. Yani her tümce söyleyenin o anki durumuna göre bir anlam kazanmaktadır (1982: 188-193). Yaylagül, Austin'in görüşünü destekleyecek bir düşünce öne sürerek söz edimlerinin bir söylemin bir sözce söylemenin yanında bir eylemde bulunmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Yani eylemi, sadece sözü söyleyerek gerçekleştirmek söz konusudur (2013: 444). Bahsi geçen konu, edimsel özellik göstermeyen, bir harekete geçirme amacı taşıyan ve harekete geçirme sözüne karşı tepki niteliği taşıyan eylemler şeklinde dile getirilmektedir.

Austin, sözcelemlerin bazı kurallara uygun bir şekilde oluşturulması gerektiğini öne sürerek *4 A ve B kuralı* ve *2 r kuralı* şeklinde bir takım kurallar ortaya koymuştur. Bu kurallar, birbirinden ayrı düşünülemez. Bir sözceleme oluştururken içlerinden bir tanesini dahi konu dışında bırakmak sözcelemin tam olarak ifade edilememesine sebep olacaktır. Bunun sonucunda *isabetsizlikler* ortaya çıkacaktır. Austin, söz konusu eserinde **A ve B** kuralını kapsayan *karavanalar* (misfir) ve *2 r kuralını* kapsayan *suistimaller* (abuse) olmak üzere iki isabetsizlik başlığı vermektedir (2017: 51-54). Bu konuda Büyüktuncay, söz edimlerin bir şey meydana getirebilmesi için uyuşumsuz bir sistemde gerçekleşmesinin gerektiğini, söz edimlerin ancak bu şartlar altında kullanıma girebildiğini ifade ederek Austin'in düşüncesini desteklemektedir. Özellikle edimsözler için bu şart olmazsa olmazdır (2014: 97).

Austin, edimseli net bir şekilde anlatabilmek için sadece herhangi bir olguyu *bildirmek* ya da *betimlemek* gibi işlevleri kabul görmüş olan *bildirim*

ile *edimsel* arasındaki farka dikkat çekmektedir. Sözcelemlerin, sadece bildirme ve betimleme amacıyla kullanılmadığını savunarak dilin kullanımında yer alan “betimleyici” ifadesinin yerine “saptayıcı” ifadesini kullanmayı tercih etmiştir. Saptayıcının, herhangi bir şey söylemek için betimleme yapmayı ifade ettiğini; edimsel kullanımın ise bir şey söylemenin bir şey yapmayı ifade ettiğini ve bu sözcelerın aktarım, betimleme ve saptamada bulunmadıkları gibi doğru ve yanlışlık değeri taşımadıklarını da dile getirmektedir (2017: 39-44). Austin, daha sonraları bu özelliklerin edimselleri saptayıcılardan ayırt etmek için yeterli olmadığını düşünür. Daha sonraları ise betimleme yapmanın da aslında bir edimsel olduğu düşüncesine varır. Aynı zamanda edimselleri *birincil* (örtük) ve *belirtik* olarak iki gruba ayırmıştır (2017: 95-97). Austin, bu görüşlerinden sonra, yeni bir başlangıç yapmaya yönelmiştir. Olaya farklı bir açıdan bakar ve söz edimlerini *düzsöz*, *edimsöz* ve *etkisöz* şeklinde sınıflandırdıktan sonra edim-söz maddesini de beş ayrı başlıkta incelemiştir (2017:138). Searle, Austin’in ortaya attığı bu sınıflandırmaya eleştiri getirmiştir. Eylemlerin edimlerle karıştırıldığı, sınıflandırmada yer alan birtakım eylemlerin tanımlamaya uymadığı, kullanılan eylemlerin hepsinin edimsöz edimi olmadığı, sınıflar arasında sürekli bir kesişme olduğu ve bu sebeple de tutarsız bir sınıflandırmanın ortaya çıktığını belirterek (2011: 34) farklı bir edimsöz sınıfı oluşturmuştur. Temeli inanca dayanan *iddia edici*, dinleyiciyi bir davranışa yönlendirmeyi ifade eden *yönlendirici*, davranışları kapsayan *ifade edici*, konuşan kişinin üzerinde bir yükümlülük bildiren *taahhüt edici* ve son olarak dünya üzerinde bir değişiklik meydana getirmeyi ifade eden *bildirimler* olmak üzere beş edimsöz sınıfı oluşturmuştur (2015: 169-171).

Bu çalışmada Austin’in tasnifi esas alınarak “Ay Işığında Şamata” adlı tiyatro metninde geçen örnekler tespit edilerek bu örnekler belirtilen üç ana başlık altında irdelenecek ve sınıflandırılacaktır. Eserde tespit edilen edimsöz örnekleri kendi içinde ait oldukları alt başlık içinde de ayrıca sınıflandırılacak ve tespit edilen örneklerin metinde geçtiği sayfalar verilecektir.

2. “AY IŞIĞINDA ŞAMATA” TİYATROSUNDA YER ALAN SÖZ EDİM TİPLERİ

Haldun Taner, birçok alanda edebî eser vermiştir. Bir taraftan öykü yazmanın yanında birçok tiyatro eseri ve düz yazılar ortaya çıkarmıştır. Yazar, daima okuyucuya bir mesaj verme gayesi gütmüştür. Okuyucuyu eğitmeyi amaç edinmiştir. “Keşanlı Ali Destanı”, “Fazilet Eczanesi”, “Günün Adamı” gibi birçok eseri vardır. Haldun Taner çalışmamızın kaynağı olan “Ay Işığında Şamata” adlı tiyatrosunu, 1983’te kaleme aldığı *Ayışığında “Çalıkur”* adlı öyküsünden uyarlamıştır (2000: 8-13).

İncelenen eserde oyun iki perdeden oluşmaktadır. İlk perde bittikten sonra seyircilerin oyunun işleyişi hakkındaki fikirleri dinlenerek seyircinin memnun kalmadığı bölümler gözden geçirilip düzeltilerek ilk perdenin daha yumuşatılmış hâliyle ve daha farklı bir işleyişle ikinci perdeye başlanmıştır. İkinci perde hakkındaki yorumlar daha sıcak ve daha ılımlıdır. İyi-kötü, ahlaklı-ahlaksız, doğru-yanlış gibi konular bir metinde işlenmiştir. Birbirinin zıttı olan konulara yer verilmesi oldukça ilgi çekmektedir.

2.1. Düz Söz Edimi (Locutionary Act)

Austin, “Yapmak ve Söylemek” adlı eserinde düzsöz için üç ayrımdan bahsetmektedir. Öncelikle *seslendirme*, *dillendirme* ve *anlamlandırma* edimlerini açıklamıştır. Dillendirme, bir durumu dil ile ifade etmektir. Seslendirme, birtakım sesler çıkarma ve anlamlandırma ise ifade edilen bu seslere bir anlam yüklemektir (2017: 118). Dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki aktarım söz konusudur. Doğrudan düz-söz aktarımı, *kendisinin ya da bir karakterin sözlerini, bu sözlerin edimsöz içeriğine ilişkin herhangi bir bilgi vermeden ya da bir yorum yapmadan aktarır*. Dolaylı düz-söz aktarımında anlatıcı, bir söz söyleyen kişinin sözünü aktardığı için seslendirme ve dillendirmede farklılıklara gidecektir. Dolaylı söz aktarımında üç şahıs mevcuttur. Doğrudan düz-söz aktarımının edimsöz olma özelliği taşırken dolaylı düz-söz aktarımında böyle bir durum söz konusu değildir (Akşehirli, 2011: 150-152). İncelenen eserde düzsöz edimine çok sık rastlanmaktadır.

Anlatan önünü ilikler. Ön sahnenin ortasına gelir. Nokta ışık onun bulunduğu yerin soluna inmiştir. Meydancıyı arar, sağına geçer sonra ortada durur. Anlatan bozulmuştur. Boğazını temizler. Seyircilere hitap eder.(s. 3)

Zülfikâr yürür. Laf olsun diye düdüğü ağızına götürüp iki kere öttürür. Kapıcı dairesinin aşağı doğru giden merdivenleri aydınlanır. Bu kat zemin katıdır. Ve basık penceresinden bunun yer altında olduğu görülmektedir. Saime kucığında çocuğu sol lokalitede ışıklanır. (3)

İkisi de birer sigara yakarlar. Adımlarıyla övünür gibi kasıla kasıla yürürler. Uzaktan bir küçük çocuk ağlaması. (3)

2.2. Edimsöz Edimleri (Illocutionary Act)

Austin, *edimsel tümce*, *edimsel sözcelem* ve *edimsel* şeklinde de ifade ettiği edimsözleri, “*bir şey söylemek bir şey yapmaktır*” şeklinde tanımlamaktadır (2017: 39-44).

Fidan, edimsözlerden, *düzsöz ediminde bulunurken gerçekleştirilen edimler olarak bahsetmektedir*. İnsanlar bir takım şeyler söyleyerek

karşısındaki kişileri bir iş yapmaya yöneltir. Bu emir, rica, soru sorma, bilgi verme gibi eylemler olabilir. Örneğin; dinleyici, “Yarın sinemaya gidelim mi?” şeklinde soru edimi gerçekleştiren konuşucuya, “Gidelim” veya “Gitmeyelim” şeklinde yanıt verme edimini gerçekleştirir (2007: 24). Buradan yola çıkarak düzsöz edimlerin edimsözler üzerinde etkisi vardır denilebilir. Bu etki Austin’e göre edimsöz ediminin düzsöz ediminin sonucu olduğunu göstermez (2017: 134). Düzsöz edimleri, bir durumun anlatılması ve herhangi bir durum hakkında gönderimde bulunurken edimsözlerde ortaya konulan sözcelerin edimsöz gücüne sahip olup olmadığı ön plandadır (Fidan, 2007: 24). Yani aslında her tümce bir düz sözdür ve bu düz sözler, ancak belirli durumlarda belirli bir edimi gerçekleştirdiği müddetçe edimsöz özelliği gösterebilir. Bahsedilen edimsöz olma koşulları oluşturulmadığı müddetçe söylenen düzsözlerin edimsöz özelliği taşıma ihtimali yoktur. Austin, edimsözleri *Hüküm Belirticiler*, *Erk Belirticiler*, *Davranış Belirticiler*, *Serimleyiciler*, *Sorumluluk Yükleyiciler* olmak üzere beş başlık altında toplamıştır.

2.2.1. Serimleyiciler (Expositives)

Konuşan kişilerin, konuşma sırasında dili ne şekilde işlettiklerini ve bunun sonucunda sözcemenin nasıl gerçekleştiğini anlatan edimsözlerdir. *Talep etme, örnekleme, yanıtlama gibi edimler* bu sınıfa dâhil edilebilir. İncelenen eserde örneğine en çok rastlanan edimsöz grubudur.

Betimleme: *İşte burası Çalışkur Apartmanı'nın dubleks çatı katı. Üst katın dört bir yanı firdolayı teras.*(5)

Yanıtlamak ve Niyetini Beyan Etmek: *Alacam. Susmazsa karakola götürecem.* (4)

Düşüncesini belirtmek/Methetmek: *Harika! Pastan bir harika olmuş Beyhan.* (8)

Açıklamak: *Yanlış anladınız, astarı yüzünden pahalıya mal oluyormuş demek istedim.* (13)

Öneride bulunmak: *Öğrencileri politikadan ve anarşiden koruma yolları denenmeli.* (17)

Tanıklık Etmek: *Duydum. Şahidim.* (24)

2.2.2. Erk Belirticiler (Exercitives)

Bu grup, *belirli bir eylem biçiminin lehine ya da aleyhine bir karar vermeyi ya da belirli bir eylem tarzından yana olmayı içerir. Atamak, emir vermek, affetmek, oy vermek* gibi sözceler bu gruba dâhil edilmiştir (Austin, 2017: 166). Yani burada bir etki söz konusudur.

Emir vermek, Tehdit: *Ne olmuş yani! Yıkıl karşımdan yoksa başırsaklarını dökerim kaldırırma.* (44)

İstekte Bulunmak: *Al götür şu yumurcağı bekçi emcesi.* (3)

Yalvarmak, Israr Etme: *Ayağını öpeyim bişey yapma. Dinle beni, ne olursun.* (23)

Tavsiye Etmek: *Hayat kısadır evladım. İnsan biraz da kendini düşünmeli. Kendini başkaları için bu kadar tüketmemeli.* (33)

Aktarma: *Ne demiş Sebâti: "Tok olan tümce cihanı tok sanır; "Aç olan âlemde ekmek yok sanır."* (9)

2.2.3. Davranış Belirticiler (Behabitives)

Davranış belirticiler, kendi başımıza gelen bir durum veya bir başkasının yaptığı bir hareket karşısında gösterdiğimiz tepkidir. İnsanlar bir başkasının yaptığı bir hareket veya herhangi bir durum karşısında o harekete veya duruma karşı olumlu veya olumsuz bir tavır sergilerler. Yani duyuların ne olduğunun bildirilmesinin yanında duygular dışı vurulur (Austin, 2017: 170). *Özür dile-, duygularını bildir-, onayla-, dualar* bu gruba dâhil edilebilir. Memnuniyet, mutluluk, nefret, hayranlık duyma gibi birçok duyguyu açığa çıkarması bakımından önem arz eder. İnsanlar, olay veya durumlar karşısında bazı sözcelerle hissettiklerini karşısındaki kişilere yansıtırlar. Hatta bazen hiçbir şey söylemeden iletişimin temel öğelerinden olan jest ve mimikler ile hislerini aktarabilirler. Sevmediği birisiyle karşılaşan kişinin mutsuzluğu ile sevdiği bir kişiyle karşılaşan kimsenin mutluluğu hem sözleriyle hem jest ve mimikleriyle açık bir şekilde fark edilmektedir. Metinde örneğine sıkça rastlanan bir gruptur.

Selamlaşma: *Hoş geldiniz sayın seyircilerimiz.* (3)

Teşekkür Etme: *Çok teşekkür ederim şekerim.* (11)

Övmek, Methetmek: *Vallahi sizinle iftihar ediyoruz.*(13)

Meydan Okuma: *Ben de sana göstermezsem erkek demesinler bana.* (25)

Memnun Olmamak: *Önümüze hiç de iç açıcı olmayan bir oyun çıkardınız.* (26)

Duyularını paylaşmak: *Çok ama çok sevdim.* (42)

2.2.4. Hüküm Belirticiler (Verdictives)

Karar verme edimini ifade eden sözceler şeklinde değerlendirilmektedir. Bu sözcelerde kesinlik şart olmamakla birlikte hesaplama, tahmin gibi durumları da ifade etmektedir. Önemli olan herhangi bir konuda karara varmak ya da bir konuda değerlendirmede bulunmaktır

(Fidan, 2007: 25). Austin, *hüküm belirticilerin doğruluk ve yanlışlıkla, sağlam olmak ve olmamalıkla, hakkaniyetli olma ve olmama ile çarpıcı bağlantıları* olduğunu ifade etmektedir. *Hüküm vermek, suçlamak, nitelemek, tespitte bulunmak* gibi sözceler bu gruba örnek verilebilir (2017: 164). Bir olay hakkında tahminde bulunmak ya da bir kişinin dış görünüşüne bakarak o kişi hakkında iyi ya da kötü birtakım görüşler öne sürmek dahi o kişi ya da olay üzerinde hüküm vermektir. Ya da olay hakkında hiçbir şekilde açık ve net bir bilgi yok iken tanınmayan birisinin yaptığı bir eylem üzerinde iyi ya da kötü fikir yürütmekte bu gruba örnek gösterilebilir. Taranan eserde bu gruba dâhil edilebilecek birçok örneğe rastlanmıştır.

Tahminde Bulunmak: *Belki de anarşiksin. Boş bi duvar buldun ya, yazı yazmaya geldin ellehem. Belki de bomba koyacaksın apartmanın altına.* (24)

Suçlu Bulmak: *Ne yaparmışsın bakalım? Hem suçlu hem güçlü.* (25)

Tahmin Yürütme: *O yazarın kendi kuruntusu.* (26)

Tahminde Bulunmak: *Bekçi sendeliyor, bıçaklanmış galiba.* (45)

Hüküm Verme: *Her yıl dört öğün yolluyor kızı. Ne getirir, ne götürür bilen yok.* (11)

2.2.5. Sorumluluk Yükleyiciler (Commissives)

Adından da anlaşılacağı üzere bu durum bizzat konuşan kişi ile ilgilidir. Kişi birtakım sözceler kullanarak karşısındaki kişiye eylemi gerçekleştireceğine dair teminat verir. Ya da muhatabını bir konuda bir eylemi gerçekleştirebileceğine inandırmak için yemin etmesi yine kendi üzerine bir sorumluluk almasını ifade etmektedir. Bu gruba örnek olarak *söz verme, sözleşme yapmak, mukavele yapmak* gibi eylemler dâhil edilebilmektedir.

Rıza Göstermek: *Başüstüne Nuri usta.*(Kadın çalışmak istediğini söylediğinde karşı çıkılmasının üzerine kabullenme) (22)

Teminat Vermek: *Seyirci bizim velinimetimizdir. Burada onun dediği olur. Eleştirilerinizin doğru yanlarından yararlanacağımıza emin olabilirsiniz.* (26)

Söz Verme: *Ömrüm boyunca ısıtacağım bu ellerle seni.*

2.3. Etkisöz Edimi (Perlocutionary Act/ Perlocutionary Effect)

Etkisöz edimleri, konuşucunun yaptığı edimsöz davranışına tepki vermeyi ifade etmektedir. Austin'e göre, düzsözler aracılığıyla bir edimsöz gerçekleştiğinde bu edim bir başkası üzerinde dolaylı ya da doğrudan bir etki meydana getirir. Edimsöze, etkisel bir karşılık verilir (2017: 122). Bu

yapılması istenmeyen bir durum veya yapılması zorunlu kılınan bir durum olabilir. Konuşanın dinleyeni yönlendirmek istediği davranış çeşitlilik gösterebilirken dinleyenin verdiği tepkide de farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Dinleyenin tepkisi yapmaması gereken eylemi yapmaktan vazgeçmek ya da yapması gereken eylemi gerçekleştirme şeklinde olabilir. Dinleyen bir çocuk ise bu tepki ağlama ya da gülme şeklinde de gerçekleşebilir. Örneğin, Sobaya yaklaşan bir çocuğa, annesinin: “yapma o çok tehlikeli yanabilirsin” demesi üzerine çocuğun tepkisi eylemi devam ettirmek ya da eylemi yapmayı bırakmak şeklinde gerçekleşebilir. Taranan metinde etkisöz edimi grubu örneğine çok sık rastlanmamıştır.

(Sus da dinle be) *Bir süre daha dinlerler* (6)

(Haydi bayanlar, baylar. Lütfen masa başına) *Davetliler pastanın çevresine toplanırlar. Beyhan mumları söndürür. Alkışlar.* (11)

(Derhal buraya celbedin) *Ömer koşar.* (18)

3. SONUÇ

Dilbilimsel alanda yapılan çalışmalar, son zamanlarda çok fazla rağbet görmektedir. Dilbiliminin temel konularından olan Söz Edimi Kuramı, iletişimi, farklı yönleriyle ele alması bakımından önem arz etmektedir. Yapısal incelemelerin dışına çıkarak, bireyin neyi, kime, nasıl söylemek istediğiyle ilgilenmektedir. Bu tür çalışmalar, bireyler arasındaki iletişimin derinliğine inilmesini ve sağlam temellere oturtulmasını sağlayarak araştırmacılara farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Söz edim konusu, karşılıklı konuşmanın var olduğu bir ortamda daha net gözlemlenmektedir çünkü bu konu doğrudan konuşan ve dinleyen şahıslar ile alakalıdır. Tiyatro metinleri karşılıklı konuşmalardan meydana gelen ürünlerdir. Çalışma konusu için oldukça zengin bir malzemeye sahip olması sebebiyle çalışmada bir tiyatro metni tercih edilmiştir. Bu metinde yalnızca söz edim türlerinin örnekleri tespit edilmeyeceğinden diyalog kısımlarının dışında metnin açıklama kısımları da incelenerek konuya uygun örnekler tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Austin'in sınıflandırması temel alınarak Haldun Taner'in “Ay Işığında Şamata” adlı tiyatro metni incelenmiş, metinde geçen söz edim yapıları tespit edilerek örneklerin metinde yer aldığı sayfa numaraları verilmiştir. Taranan metinde her sınıf için fazla sayıda örnek tespit edilmiştir. Toplamda üç yüz otuz civarında söz edim örneği tespit edilmiştir. En fazla örnek edimsöz grubuna aittir. Edimsöz grubunda ise erk belirticiler ve serimleyiciler başlığında diğer gruplara nazaran daha fazla örnek tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerin fazla olması sebebiyle metinde sınırlı sayıda örneğe yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1982). *Dilbilim Seçkisi: Günümüz Dilbilimiyle İlgili Yazılardan Çeviriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akşehirli, S. (2011). Söz Edimleri Kuramı Açısından Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı. *Turkish Studies*, 6(2), 143-162.
- Austin, J. L. (2017). *Söylemek ve Yapmak*, (Çev.) R. Levent Aysever, İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyüktuncay, M. (2014). Söz Edimleri Kuramı ve Edebiyat: Anlam, Bağlam ve Yenelenebilirlik. *Uluslararası Dil Akademisi Dergisi*, 2(1), 93-105.
- Çelebi, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *Beytulhikme Uluslararası Felsefe Dergisi*, 4(1), 73-89.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*, İstanbul: Multilingual.
- Fidan, D. (2007) *Türkçe Ezgi Örüntüsünde Duygudurum ve Söz Edimi Görünümü*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı, Ankara.
- Günay, V. D. (2004). *Dil ve İletişim*, İstanbul: Multilingual.
- Hişmanoğlu, M. ve Sarıçoban, A. (2010). Türkçedeki Buyrum Tümcelerinin Edimbilimi Üzerine. 123, 31-48.
- Jakobson, R. (1960). *Style in Language*, Thomas A. Sebeok (Ed.), Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Kılıç, V. (2007). Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 124-138.
- Martinet, A. (1998). *İşlevsel Genel Dilbilim*, (Çev.) Berke Vardar, İstanbul: Multilingual.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev.) Berke Vardar, İstanbul: Multilingual.
- Searle, J. J. (2011) *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, (Çev.) R. Levent Aysever, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Searle, J. J. (2015). *Zihin, Dil ve Toplum: Gerçek Dünyada Felsefe*, (Çev.) Alaaddin Tural, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Taner, H. (2000). *Ay Işığında Şamata*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (2016). *Ay Işığında Şamata*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2013). Kutadgu Bilig'deki Edimsöz Edimleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(13), 443-472.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to determine the verbal theory which is directly related to mutual speech in a theater text. In this way, information about the functioning of the acts is presented in the texts that contain theaters and dialogues. In addition, concrete examples are presented in terms of understanding the subject.

Methodolog

In the study, the books of J. L. Austin and John R. Searle were used to form the theoretical part. Searle's classification is referred to as headings, and the identification of relevant samples is based solely on J. L. Austin's classification. Afterwards, the whole text of Haldun Taner's "*Commotion in the Moonlight*" was scanned and the data obtained were given in accordance with the titles of the classification.

Findings

The concept was conceived by Austin and later developed by Searle. Searle produced a new classification by identifying the missing aspects of the classification that Austin made. He studied the illocutionary acts under five headings, *assertives, directives, commissives, expressives, and declarations*. The Acts of Speech were systematized under three headings by Austin, being *locutionary acts, illocutionary acts, and perlocutionary acts*. He separated the illocutionary acts group into five sections, *verdictives, exercitives, commissives, behabitives, and expotives*.

Locutionary acts are conveyed in two manners, either direct or indirect. Directly conveyed locutionary acts carry the traits of an illocutionary act when used in a manner that suits the setting and situation. In indirect conveyance, these are not relevant, because there will be different people directly conveying, and differences will emerge in the conveyance of the incident or situation. Another main heading of the classification is perlocutionary acts. Perlocutionary acts are characterized as responses that listener shows to the speaker's wishes, commands, or requests. The response the listener shows can exhibit differences based on the situation at that moment for the listener and based on the utterances the speaker used. Illocutionary acts, however, are acts that occur while in an act of speech. People direct the listener to perform some type of work by using a series of utterances. This situation can take place in the form of commands, requests, and wishes. Illocutionary acts express doing something by saying something. Five subheadings were examined. One of these, verdictives, are utterances that express the reaching of a verdict over an incident, situation, or person. Precision is not relevant. What is important is reaching a decision on a topic or making an evaluation. To execute an idea over a topic, person, or incident

is to reckon. Exercitives express being on the side of a certain form of action or reaching a decision to the benefit or detriment of this action. Commissives express the attribution of responsibility over the speaking person himself or herself. People assume responsibility by telling their interlocutors that they will perform something on any topic. A promise to a persistent friend to go to the movie theater is assurance that you will perform that work. Behabitives express the emotional reactions one person gives to a situation that befalls them or to a behavior that another person does. The reactions the person exhibits can be either positive or negative. This situation is tied to the situation of the listener at that moment and to his or her thoughts on the topic. It can be reflected in various forms like hate, anger, happiness, sadness, and surprise. Expositives include verbs like exemplification, explanation, and responding. It is a situation related to how language is managed while speaking.

Conclusion and Discussion

The topic of acts of speech is more clearly observed in an environment in which there exists mutual conversation. Because this topic is directly related to the speaking and listening people. Theatrical play texts are products that occur from mutual conversation. The text of a theatrical play was preferred in the study because it possesses quite a rich material for the topic of the study. Examples to suit the topic were identified, examining explanatory portions of the text apart from the dialogue portions, because not only examples for the types of acts of speech will be identified in this text.

Thus, study provided the page numbers found in the text of the examples by determining the groups of illocutionary acts found in the text of Haldun Taner's theatrical play entitled "Commotion in the Moonlight", based on the classification that Austin made. Numerous examples were identified for each class in the reviewed text. A total of approximately 330 acts of speech were identified. The most examples belong to the illocutionary group. In the illocutionary group, more examples were identified in the exercitive and expositive headings compared with the other groups. A limited number of examples was included in the text because of the excess of examples that were identified.